

УДК 327(410+73)

О.О. Мітрофанова

кандидат політичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЗІ США

У статті досліджується стратегічне партнерство Великої Британії зі США. Автор аналізує специфічність «особливих» відносин двох держав, виокремлює аспекти асиметричності, патерналізму, історичний, економічний і безпековий чинники, досліджує вплив стратегічного партнерства на відносини Великої Британії з ЄС. У висновках виокремлюються прикметні ознаки стратегічного партнерства Великої Британії зі США та наголошується на подальшій перспективі даного партнерства навіть за умов певних неузгодженостей з найвагомішими партнерами Сполученого Королівства з ЄС.

Ключові слова: *Велика Британія, США, стратегічне партнерство, Європейський Союз, зовнішня політика.*

Актуальність даної статті полягає в тому, що стратегічне партнерство є широко застосованою дефініцією в дослідженнях міжнародних відносин і визначенням для позначення рівня відносин між окремими державами, яке значно поширене в дипломатії та серед політичних діячів. Однак це поняття, набуваючи великого поширення, іноді втрачає власний зміст, коли йдеться про держави досить різні за багатьма параметрами, які об'єднуються лише на ситуативній основі. У цьому контексті доцільним є аналіз

стратегічного партнерства конкретних держав, з порівнянням їхніх параметрів, інтересів і довготермінової практичної співпраці, у даному випадку – співробітництва США та Великої Британії.

Метою статті є аналіз стратегічного партнерства Великої Британії та США.

Завдання статті: аналіз потенціалів США та Великої Британії, історичного чинника, впливу певної асиметричності, патерналізму, залежності ядерної політики Великої Британії від партнерства зі США та збігання довгострокових інтересів.

Серед *праць*, присвячених політиці Великої Британії, виокремимо праці таких вітчизняних науковців, як В. Вербовський, Н. Яковенко, політиці США – Є. Камінський, Б. Канцелярук, О. Потехін, проблемам стратегічного партнерства – Г. Перепелиця, С. Толстов. Серед зарубіжних учених можна виділити праці англійських фахівців з британської політики С. Балмера, Д. Шерра, французьких фахівців І. Буайє, М. Назе.

Аналізуючи стратегічне партнерство певних країн, необхідно з'ясувати чи відповідає «партнерство» самій своїй суті – чи не спонукає окрема держава іншу реалізовувати власні національні інтереси на світовому просторі, чи здатні партнери вести рівноправний діалог або одна держава за допомогою потенціалу своєї національної могутності впливає на прийняття рішень іншою.

Варто окремо зупинитися на тому, наскільки відносини відповідають критерію стратегічності, чи означене партнерство пройшло випробування часом і має на своєму рахунку вдалі проекти, втілені в життя, плідну співпрацю в міжнародних організаціях, безпековій та економічній царинах.

За визначенням колективу вітчизняних науковців «головним критерієм для визначення «стратегічного партнерства» слід вважати спільність стратегічних інтересів. Стратегічні інтереси мають довготривалий характер, а їх реалізація вирішально впливає на внутрішній розвиток країни, її зовнішньополітичний і воєнно-політичний курси» [1, с 18].

Історія становлення відносин Великої Британії зі США містить ознаки певної асиметричності. Північноамериканські колонії Великої Британії були в залежності від метрополії та, врешті, вибороли право на самостійний розвиток у війні за незалежність (1775 – 1783 рр.). Тобто, в історичному ракурсі маємо чинник певної залежності колоній від Великої Британії та військового конфлікту між обома державами. З другого боку, культурна, мовна та релігійна близькість обох країн спонукала і зараз спонукає до кращого розуміння між ними.

Проте, з перебігом подій, економічний та військовий складники зазнали суттєвих змін. Колишні американські колонії впродовж свого історичного розвитку створили надзвичайно потужний економічний і військовий потенціал і перетворилися на наддержаву, отже, змінивши власний статус на міжнародній арені, водночас британська імперія зазнала зміни під час періоду деколонізації та переходу в постімперський період свого розвитку. США розробили й утримують потужну ядерну зброю, яка є вагомим аргументом на зовнішньополітичній арені, де панують силові детермінанти. Ядерний курс Великої Британії в певній мірі залежить від США.

Отже, унаслідок історичного розвитку США отримали надзвичайний потенціал, який суттєво переважає британський за багатьма параметрами: економічним, військовим, демографічним, територіальним. Від

противників у війні за незалежність дві країни перетворилися на союзників у двох світових війнах і, до того ж, вони стали найближчими союзниками.

Таким чином, незважаючи на суттєву різновеликість потенціалу національної могутності обох держав збігання та стратегічність інтересів обох країн зумовили особливу стратегічну співпрацю країн на світовій арені.

Як зазначає вітчизняний фахівець С. Толстов, у дипломатії поняття «стратегічний «може вказувати не стільки на політичну стратегію (на відміну від тактики), скільки на причетність до питань безпеки або на причетність до зовнішньополітичних пріоритетів» [2, с. 31]. З огляду на це нас найбільше цікавить англо-американське партнерство в царині безпеки.

Ядерна стратегія окремої держави є особливим сектором національної доктрини оборони. Країни виділяють значні ресурси на фінансування ядерного арсеналу та продовжують надавати значні кошти навіть під час економічних криз, тоді як економія стосується інших видів озброєння, прикладом чому є хоча б ядерна політика Франції.

Ядерна політика Великої Британії від самого початку розвивалася під егідою особливого партнерства зі США, навіть залежно від американської. Зокрема, як зазначають вітчизняні фахівці Національного інституту стратегічних досліджень Дніпропетровського філіалу, Велика Британія була першою державою, яка 1948 року надала свою територію для розміщення американської ядерної зброї, бомбардувальників. На їхню думку, відтоді і дотепер прикметною рисою ядерною політики Великої Британії було її узгодження з відповідними змінами політики США та НАТО [3].

На озброєнні в Сполученого королівства є ядерні боєголовки власного виробництва. Але їхні корпуси виробляються в США (вони є ідентичними корпусам американських боєголовок), а їхні заряди вироблені у Великій Британії.

Звернемо особливу увагу на те, що розвиток ядерного арсеналу країн євроатлантичної спільноти відбувався не за одноманітною моделлю. Варто підкреслити, що ядерна політика Франції від самого початку заснована на засадах самостійності та генерал де Голль без вагань вивів Францію з військових комітетів НАТО, коли вирішив, що це краще відповідатиме національним інтересам Франції. Далі, президент Франції Ніколя Саркозі повертає Францію у військові комітети НАТО, крім ядерного планування. У цьому контексті наголосимо, що ядерна політика країн НАТО має власні характерні особливості – стратегічне партнерство Великої Британії із США не було єдиною можливою моделлю розвитку ядерного арсеналу західних країн.

Далі, на думку вітчизняного британознавця Наталії Яковенко, Велика Британія наслідувала приклад США, які оголосили про свою готовність розвивати повноцінні відносини з Україною лише після відмови останньої від ядерної зброї [4, с. 227].

Таким чином, у ядерній сфері англо-американська співпраця є значною, але варто наголосити на певній залежності Великої Британії від процесу виробництва корпусів ядерних боєголовок у США. До того ж, якщо порівняти ядерні потенціали обох держав, арсенал США є настільки переважаючим за міццю, що в даному аспекті стратегічного партнерства неабияку значущість має чинник патерналізму США щодо Великої Британії.

Стратегічне партнерство Великої Британії із США відбувається також в одній з утаємненіших царин державної діяльності, а саме в **розвідувальній сфері**, прикладом чому є укладення між цими державами 1947 року таємної угоди UKUSA Agreement, яка започаткувала історію Ешелону, а саме об'єднала потужні ресурси двох країн для глобального електронного спостереження або шпигунства. У систему входять з боку США – Агентство національної безпеки, з боку Великої Британії – Центр урядового зв'язку Великої Британії, пізніше до системи приєдналися Канада, Австралія і Нова Зеландія. Прикметно, що Ешелон утворено з підрозділів технічної розвідки США та Великої Британії, заснованих у період Другої світової війни. У цьому контексті зауважимо, що система створена країнами англосаксонського світу, тоді як союзник з антигітлерівської коаліції – Франція, представник континентальної Європи не бере участі в проєкті, хоча ця країна має заморські території, а отже, засоби для розміщення технічних засобів не обмежується територією Франції. Деякі фахівці кажуть про діяльність Френчешелону, тобто французької системи спостереження, хоча інші вказують на недоцільність порівняння французької системи з Ешелонем через її обмежені можливості.

Військові операції

Велика Британія надає суттєву значущість стратегічному партнерству із США в підтримці останніх при веденні бойових дій (війна в Косово 1999 р. та Іраку 2003 р.). Хоча не можна стверджувати, що це відбувається постійно (реакція британського парламенту на врегулювання ситуації в Сирії 2013 р.).

Велика Британія взяла активну участь у бомбардуванні Югославії силами НАТО від 24 березня до

10 червня 1999 року. Зауважимо, що основні військові сили для участі в операції були надані такими країнами НАТО: США, Велика Британія, Франція та Німеччина. У цій операції не можна стверджувати, що Велика Британія була основним союзником США з операції. Тому що, незважаючи на власний особливий статус у НАТО, Франція надала суттєву кількість своїх збройних сил. В операціях авіації Франція лідувала серед європейських учасників: французьких літаків було близько 100, тобто 10% від загальної кількості коаліції. У сфері розвідки лише Франція була єдиною європейською державою, що задіяла свій повний діапазон ресурсів.

Майбутній перебіг подій показав, що Велика Британія знов посіла позицію найважливішого стратегічного партнера США при участі в боротьбі з міжнародним тероризмом та у війні в Іраку.

Події 11 вересня 2001 року спричинили питання позиціонування Великої Британії у війні з міжнародним тероризмом, яка була проголошена президентом США Джорджем Бушем-молодшим. Прем'єр-міністр Сполученого Королівства Тоні Блер приєднався до цієї війни і, таким чином, Велика Британія взяла участь у бойових діях проти «Аль-Каїди» та уряду Талібану 2001 р.

20 березня 2003 року відбулося вторгнення в Ірак США та Великої Британії за підтримки урядів країн, які входили до міжнародної коаліції. У цьому контексті виокремимо такі факти: по-перше, ООН не надала мандату на вторгнення; по-друге, 98% військ було надано США та Великою Британією. Отже, Велика Британія надала перевагу стратегічному партнерству із США та взяла участь у війні попри відсутність мандату ООН і доказів, що Ірак мав зброю масового ураження.

Між тим, прихильність стратегічному партнерству зі США в урегулюванні криз не є автоматичною і не завжди отримує підтримку громадян Великої Британії. Зокрема, британська участь у війні в Іраку була достатньо негативно сприйнята всередині самого Сполученого Королівства.

Показово, що, на думку французьких фахівців, політика Барака Обами, яка іноді кваліфікується як постєвропейська, і висока вартість озброєння спонукають Велику Британію до коригування своєї стратегії, зближення з Францією та відносного сприйняття ідеї спільної європейської оборони [5, р. 82].

На декларативному рівні спостерігається консенсус - відносини зі США визначаються в сучасній британській політиці як «найважливіше двостороннє партнерство», в американській зовнішній політиці також наголошується, що відносини з Великою Британією є найважливішими двосторонніми взаєминами.

Прем'єр-міністр Тоні Блер підкреслював, що «відносини зі США основоположні, які б неузгодженості не зринали б час від часу, те, що зв'язує нас, є міцнішим, ніж те, що нас роз'єднує. Наші трансатлантичні взаємини посилюються через те, що ми перебуваємо в центрі Європи. Велика Британія як провідний актор Європи може використовувати ці відносини, щоб посилити ефект як у власних інтересах, так і в інтересах Європи» [6, р. 241].

Відомий американській політик Гіларі Клінтон дає таке визначення Великій Британії - «наш найближчий союзник» [7, р. 241]. Таким чином, підкреслювався особливий статус Сполученого Королівства в політиці США. Логічним є припущення, що від найближчого союзника очікують найсуттєвішої підтримки і під час військових дій і під час ухвалення рішень у міжнародних організаціях.

Натомість ситуація, коли інша держава може посісти місце стратегічного партнера США, викликає жваву реакцію британських політиків. Прикладом може слугувати висловлювання державного секретаря США Джона Керрі щодо сирійського питання, у якому він означив Францію як «найдавнішого союзника» Сполучених Штатів та не пригадав Великої Британії. Дане визначення спричинило певне хвилювання в середовищі британських керманів. Міністр оборони Великої Британії Філіп Хаммонд наголосив, що спеціальні англо-американські відносини були ослабленими заборонаю парламенту приєднатися до США у військовому втручанні в Сирію, тоді як поновлення союзу Франції з США поставило Британію в «незручне становище».

Прем'єр-міністр Девід Кемерон звинуватив лідера британських лейбористів Еда Мілібенда в тому, що той підвів Америку, на що останній не забарився відповісти, що він вірить у спеціальні відносини із США і в те, що вони повинні і будуть тривати і надалі [8].

Економічна складова

Валовий внутрішній продукт США 2013 року становив 16 724 272 мільйонів доларів, з яким країна посіла перше місце у світі, Велика Британія посіла 6-те місце з 2 489 674 мільйонами доларів. Таким чином, за даним параметром Сполучене Королівство є співмірним з Францією або Бразилією, тоді як потенціал США значно переважає британський.

США мають четверту площу у світі – 9 518 900 кв. км., Велика Британія має 78-му площу у світі з 243 809 кв. км.

Показово, що серед іноземних інвестицій інвестиції США у Велику Британію становлять 2 /3 від обсягу. А британські інвестиції в США достатньо вагомі, вони становлять понад 18% усіх іноземних інвестицій.

У контексті аналізу стратегічного партнерства Великої Британії із США неабияку значущість має проект створення трансатлантичної зони вільної торгівлі та позиція Великої Британії.

23 січня 2013 року британський прем'єр Девід Кемерон у своїй промові оголосив про ймовірність референдуму про вихід Великої Британії з ЄС. Ця гіпотетична можливість стала важливою темою для обговорення на економічному форумі в Давосі.

17–18 червня 2013 року на саміті «Великої вісімки» у Північній Ірландії учасники оголосили про підготовку перемовин між США та ЄС щодо створення трансатлантичної зони вільної торгівлі. Експерти дають різноманітні оцінки майбутнього даної зони вільної торгівлі, але суттєвим показником є те, що Велика Британія оголосила, що може вийти з ЄС завдяки референдуму. Тобто, ця країна у світлі стратегічного партнерства із США надає перевагу своїй економічній перспективі із США, ніж своїй перспективі як члена ЄС. Утім, політика офіційного Лондона в ЄС має прикметні особливості в багатьох сферах, серед яких: збереження власної валюти, тоді як більшість членів ЄС використовують євро і деякі нові члени ЄС готуються до переходу до євро, не входження в шенгенську зону.

На цьому тлі вітчизняні фахівці зауважують, що макроекономічні цикли Великої Британії значною мірою наближені до американських, монетарна і валютна політика США та Великої Британії виглядають узгодженішими, порівняно з відповідною політикою ЄС [9].

Отже, стратегічне партнерство Великої Британії з США містить декілька прикметних ознак. Зокрема, певної *асиметричності*, через суттєву відмінність ресурсів національної могутності обох держав, *патерналізму* з боку

США, коли йдеться про ядерну політику Великої Британії, *культурної, мовної, релігійної спорідненості*, яка полегшує діалог обох держав, *позитиву історичного досвіду як союзників* у двох світових війнах, інших військових конфліктів, і розробці системи глобального спостереження Ешелон, *готовності Великої Британії діяти як стратегічний партнер* США на світовому глобальному просторі, навіть коли це спричиняє неузгодженості з найвагомішими партнерами Великої Британії з ЄС.

Надалі стратегічне партнерство Великої Британії зі США має всі підстави для успішного функціонування. Хоча, невиключеними є ситуації, коли Великій Британії доведеться обирати між підтримкою курсу США або позицією певних країн ЄС, насамперед, коли йтиметься про питання економічних інтересів і ринків або врегулювання криз. Прихильність Великої Британії стратегічному партнерству зі США і надалі іноді спричинятиме традиційні реакції європейських партнерів, які іноді характеризують її, як «троянського коня Сполучених Штатів в Європі», особливо тих, хто прагнуче подальшого поглиблення, а не розширення процесів євроінтеграції, і посилення впливу ЄС у світових процесах.

Література

1. Асиметрія міжнародних відносин / під ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. – 554 с.
2. Толстов С. Феномен стратегічного партнерства в мінливому контексті міждержавних відносин / С. Толстов //

- Дослідження світової політики : збірник наукових праць ; вип. 45. – 2008. – Вип. (45). – С. 28-57.
3. Шевцов А.И., Ижак А.И., Гавриш А.В., Чумаков А.Н. Тактическое ядерное оружие в Европе: перспективы обеспечения стабильности / А.И. Шевцов, А.И. Ижак, А.В. Гавриш, А.Н. Чумаков [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/51.pdf>
 4. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / за редакцією А.І. Кудряченка. – К. : Фенікс, 2009. – 541 с.
 5. Nazet M. Comprendre l'actualité / M. Nazet. – Paris : Ellipses, 2014. – 335 p.
 6. Yakovenko N., Yakovenko O. British history: Advanced reading / N. Yakovenko, O. Yakovenko. – К. : Богдана, 2007. – 375 p.
 7. Clinton H.R. Living History / H.R. Clinton. – N.Y. : Simon and Schuster, 2003. – 562 p.
 8. UK-US special relationship in danger, warns Philip Hammond [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.theguardian.com/politics/2013/aug/30/uk-us-special-relationship-danger>
 9. Маркевич К., Юрчишин В. Возможный выход Великой Британии з ЕС – окремі макроекономічні аспекти [Електронний ресурс] / К. Маркевич, В. Юрчишин. [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/upload/markevych_yurchyshyn_GB-EU_II-2013.pdf

The article is devoted to the investigation of the UK-USA strategic partnership. The author analyses the particularities of the privileged relations between two countries, takes note of aspects of asymmetry, paternalism, history, economics and security factors, studies the influence of this strategic partnership to the relation of the Great Britain with the European Union. The author underlines the particular features

of the USA-UK strategic partnership and the future perspective of this partnership even under the conditions of certain disagreements with the most powerful EU's partners of the UK.

Key words: Great Britain, the USA, strategic partnership, European Union, foreign policy.

Статья посвящена исследованию стратегического партнерства Великобритании с США. Автор анализирует специфику «особых» отношений двух государств, выделяет аспект асимметричности, патернализма, исторический, экономический факторы и фактор безопасности, исследует влияние стратегического партнерства на взаимоотношения Великобритании с ЕС. В выводах отмечаются характерные признаки стратегического партнерства Великобритании с США и подчеркивается дальнейшая перспектива данного партнерства даже при условиях определенных несогласий с самыми влиятельными партнерами по ЕС.

Ключевые слова: Великобритания, США, стратегическое партнерство, Европейский Союз, внешняя политика.